

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА

НАЦИОНАЛНА ИЗПИТНА ПРОГРАМА

**ЗА ПРОВЕЖДАНЕ НА ДЪРЖАВНИ ИЗПИТИ ЗА ПРИДОБИВАНЕ
НА ВТОРА СТЕПЕН НА ПРОФЕСИОНАЛНА КВАЛИФИКАЦИЯ**

	Код по СПОО	Наименование
Професионално направление	345	СТОПАНСКО УПРАВЛЕНИЕ И АДМИНИСТРАЦИЯ
Професия	345040	СЪТРУДНИК В БИЗНЕС - УСЛУГИ
Специалност	3450401	БИЗНЕС - УСЛУГИ

Утвърдена със Заповед № РД 09-51 / 04.01.2008 г.

София, 2008 г.

I. ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ И ЦЕЛ НА ИЗПИТНАТА ПРОГРАМА

Националната изпитната програма е предназначена за организиране и провеждане на държавните изпити по теория и по практика за придобиване на **втора** степен на професионална квалификация по професията код **345040 Сътрудник в бизнес - услуги**, специалност код **3450401 Бизнес - услуги**.

от Списъка на професиите за професионално образование и обучение по чл. 6 от Закона за професионалното образование и обучение.

Целта на настоящата национална изпитна програма е да определи единни критерии за оценка на професионалните компетенции на обучаваните, изискващи се за придобиване **втора** степен по изучаваната професия/специалност **Бизнес-услуги**.

Националната изпитната програма е разработена във връзка с чл. 36 от Закона за професионалното образование и обучение (ЗПОО). До утвърждаване на ДОИ по професията и специалността настоящата Национална изпитна програма следва да се прилага само за системата на народната просвета.

Държавните изпити по теория и по практика на професията се провеждат в съответствие с изискванията на ЗПОО и Наредба № 3 от 15.04.2003 г. за системата на оценяване.

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА НАЦИОНАЛНАТА ИЗПИТНА ПРОГРАМА

Настоящата национална изпитна програма съдържа:

- 1. За държавния изпит по теория на професията/специалността:**
 - а. Изпитните теми с план-тезиса на учебното съдържание.
 - б. Критерии за оценяване.
- 2. За държавния изпит по практика на професията/специалността:**
 - а. Указания за съдържанието на индивидуалните практически задания.
 - б. Критерии за оценяване.
- 3. Система за оценяване.**
- 4. Препоръчителна литература.**
- 5. Приложения:**
 - а. Примерен изпитен билет за държавния изпит по теория на професията/специалността.
 - б. Примерно индивидуално практическо задание.

III. ДЪРЖАВЕН ИЗПИТ ПО ТЕОРИЯ НА ПРОФЕСИЯТА/СПЕЦИАЛНОСТТА

1. Изпитните теми с план-тезис на учебното съдържание

Изпитна тема 1: **Пазар и пазарен механизъм.**

План-тезис. Същност и поява на пазара. Основни категории на пазара. Функции на пазара. Видове пазари. Пазарен механизъм.

Критерии за оценяване	Точки
Дефинира същността на пазара.	10
Анализира основните категории на пазара.	20
Назовава и характеризира видовете пазари.	10
Анализира действието на пазарния механизъм.	20
Общо:	60

Изпитна тема 2: **Макроикономически индикатори.**

План-тезис. Брутен вътрешен продукт – определение, видове. Брутен национален продукт. Разлика между БВП и БНП. Подходи за измерване на БВП. Други макроикономически индикатори – чист вътрешен продукт, национален доход, личен персонален доход, разполагаем доход.

Критерии за оценяване	Точки
Обяснява същността на БВП и БНП.	5
Разбира разликата между БВП и БНП.	5
Анализира видовете БВП.	20
Интерпретира подходите за определяне на БВП.	20
Анализира другите макроикономически индикатори.	10
Общо:	60

Изпитна тема 3: **Инфлация и безработица.**

План-тезис. Инфлация – същност, измерване, видове и причини за инфлацията. Антиинфлационна политика. Безработица – същност, измерване и видове. Естествено равнище на безработицата. Регулиране на безработицата.

Критерии за оценяване	Точки
Дефинира същността, видовете и причините за инфлацията.	10
Анализира антиинфлационната политика.	15
Обяснява същността на безработицата.	10
Анализира видовете безработица.	15
Интерпретира мерките за регулиране на безработицата.	10
Общо	60

Изпитна тема 4: Предприятието.

План-тезис. Същност, принципи и функции на предприятието. Видове предприятия – признаци за класификация. Видове предприятия според Търговския закон – търговец и търговски дружества.

Критерии за оценяване	Точки
Дефинира същността на предприятието.	10
Обяснява принципите и функциите на предприятието.	10
Описва видовете предприятия.	20
Анализира правните форми на предприятието според Търговския закон.	20
Общо	60

Изпитна тема 5: Предприятието и неговата среда.

План-тезис. Външна среда на предприятието. Вътрешна среда на предприятието. Анализ на средата (SWOT анализ) – силни и слаби страни, възможности и заплахи.

Критерии за оценяване	Точки
Обяснява факторите на външната среда.	10
Обяснява факторите на вътрешната среда.	10
Анализира взаимодействието и влиянието на факторите на обкръжаващата среда.	20
Анализира средата на фирмата чрез SWOT анализ.	20
Общо	60

Изпитна тема 6: Имущество и капитал на предприятието.

План-тезис. Същност на имуществото и капитала. Състав и структура на капитала. Активи на предприятието – същност и класификация. Изхбяване и амортизация на дълготрайните активи – същност, амортизационна норма, методи на амортизация.

Критерии за оценяване	Точки
Формулира понятията имущество и капитал	5
Обяснява състава на капитала.	10
Анализира показателите на капиталова структура.	15
Дефинира същността и видовете дълготрайни и краткотрайни активи.	10
Интерпретира видовете оценки и методите за начисляване на амортизация.	20
Общо	60

Изпитна тема 7: Производствено-реализационни разходи на предприятието.

План-тезис. Същност и видове себестойност. Класификация на разходите. Фактори за намаляване на производствено-реализационните разходи.

Критерии за оценяване	Точки
Дефинира себестойността и разходите на предприятието.	10
Обяснява видовете себестойност.	15
Описва видовете разходи.	15
Анализира влиянието на факторите за намаляване на производствено-реализационните разходи.	20
Общо	60

Изпитна тема 8: Заплащане на труда и производителност на труда.

План-тезис. Същностна работната заплата, принципи. Форми и системи на работната заплата. Формиране на работната заплата. Фактори, влияещи върху работната заплата. Същност на производителността на труда. Фактори, влияещи върху производителността на труда. Производителност на труда и работна заплата.

Критерии за оценяване	Точки
Дефинира същността на работната заплата и производителността на труда.	10
Обяснява системите и формите на работната заплата.	15
Анализира факторите влияещи върху работната заплата и производителността на труда.	15
Разкрива връзките и зависимостите между производителността на труда и формите и системите на работната заплата.	20
Общо	60

Изпитна тема 9: Организационна структура на управление.

План-тезис. Същност на организационната структура на управление. Видове организационни структури на управление. Избор на организационна структура на управление.

Критерии за оценяване	Точки
Дефинира същността и видовете организационни структури на управление.	10
Анализира предимствата и недостатъците на организационните структури на управление.	20
Сравнява организационните структури на управление.	15
Интерпретира възможностите за избор на организационна структура на управление.	15
Общо	60

Изпитна тема 10: Мотивация.

План-тезис. Същност на мотивацията. Мотивационен процес. Мотивационни модели на поведение на хората в организацията. Ролята на парите като мотиватор. Мотивация за труд в определена организация.

Критерии за оценяване	Точки
Дефинира мотивацията и мотивационния процес.	10
Анализира мотивационните модели на поведение на хората в организацията.	20
Доказва ролята на парите като мотиватор.	15
Интерпретира мотивацията за труд в организацията.	15
Общо	60

Изпитна тема 11: **Междоличностно поведение в групата.**

План-тезис. Общуване – същност и видове. Общуването като взаимодействие и като междоличностно възприемане. Конфликт – същност, видове, причини. Стратегии за решаване на конфликта.

Критерии за оценяване	Точки
Дефинира общуването и видовете общуване.	5
Анализира общуването като взаимодействие и като междоличностно възприемане.	20
Формулира същността на конфликта.	5
Обяснява видовете конфликти и причините за тях.	10
Избира стратегия за решаване на конфликта.	20
Общо	60

Изпитна тема 12: **Работа в екип.**

План-тезис. Екип и изграждане на екипи. Характеристика на работата в екип. Екипна ефективност. Видове екипи – характеристика. Управление и развитие на екипа.

Критерии за оценяване	Точки
Описва същността на екип и работата в екип.	10
Анализира екипната ефективност.	20
Интерпретира видовете екипи.	20
Доказва връзката между управлението и развитието на екипа.	10
Общо	60

Изпитна тема 13: **Данъчни задължения на предприятието.**

План-тезис. Същност на данъка и видове данъци. Формиране на облагаемата печалба по ЗКПО. Данъчен кредит по Закона за ДДС. облагаеми доходи по ЗОДФЛ.

Критерии за оценяване	Точки
Дефинира същността и видовете данъци	10
Описва източниците на правно регулиране на данъчните задължения.	10
Използва усвоени знания, свързани с основните права и задължения на данъчните субекти.	15
Обяснява взаимодействието на предприятието с данъчната администрация.	10
Анализира влиянието на посочените данъци върху доходността на предприятието.	15
Общо	60

Изпитна тема 14: **Държавен бюджет.**

План-тезис. Възникване и формиране на държавния бюджет. Принципи за изграждане и функциониране на държавния бюджет. Видове бюджети. Закон за държавния бюджет. Бюджетна технология – съставяне, приемане и изпълнение на бюджета.

Критерии за оценяване	Точки
Описва възникването и формирането на държавния бюджет.	5
Дефинира принципите за изграждане и функциониране на държавния бюджет.	5
Обяснява видовете бюджети.	10
Използва закона за държавния бюджет.	20
Интерпретира бюджетната технология.	20
Общо	60

Изпитна тема 15: **Маркетингово проучване.**

План-тезис. Същност на маркетинговото проучване. Проучване на пазара – обем, размер и структура. Средства и методи на маркетинговото проучване. Сегментиране и избор на целеви пазар. Позициониране на продукта на пазара.

Критерии за оценяване	Точки
Дефинира същността на маркетинговите проучвания.	5
Описва алгоритъма на маркетинговото проучване.	15
Обяснява признаците за сегментиране на пазара и избора на целеви пазар.	20
Анализира начините за позициониране на продукта на пазара.	20
Общо	60

Изпитна тема 16: **Маркетинг микс.**

План-тезис. Продуктова политика – продукт, жизнен цикъл на продукта, разработване на нови продукти. Ценова политика – задачи, значение и основни проблеми. Пласментна политика – канали за реализация на продукта. Комуникационна политика – същност, значение, видове реклама.

Критерии за оценяване	Точки
Дефинира продукта, описва жизнения цикъл на продукта и етапите на разработване на нови продукти	15
Формулира задачите и обяснява значението и основните проблеми на ценовата политика.	15
Описва каналите за реализация и факторите за избор на канал за реализация на продукта.	15
Дефинира същността на рекламата и обяснява значението и видовете реклама.	15
Общо	60

Изпитна тема 17: **Предприемачество и предприемачески процес.**

План-тезис. Същност, роля и характеристика на предприемачеството. Предприемачески процес – елементи и фактори. Фигурата на предприемача. Основни типове предприемачи. Българският предприемач – роля, характеристики, поведение.

Критерии за оценяване	Точки
Обяснява същността, ролята и елементите на предприемачеството и предприемаческия процес.	10
Анализира факторите влияещи върху предприемачеството и предприемаческия процес.	20
Описва фигурата на предприемача и характеризира типовете предприемачи.	10
Анализира характерните черти на предприемача, неговата роля и поведение.	20
Общо	60

Изпитна тема 18: **Стартиране на нов бизнес.**

План-тезис. Избор и оценка на бизнес идеята. Методи за генериране на идеи. Мисия, цели, обхват. Проучване на пазара, избор на целеви пазар. Анализ на околната среда.

Критерии за оценяване	Точки
Обяснява методите за генериране на идеи и критериите за оценката им.	15
Дефинира мисията на фирмата, принципите за формулиране на целите и факторите при определяне на плановия хоризонт.	10
Описва критериите за избор на пазарни сегменти.	15
Анализира възможностите и заплахите на околната среда.	20
Общо	60

2. Критерии за оценяване.

Комисията по оценяване на писмените работи по теория определя за всеки критерий конкретни показатели, чрез които да се диференцира конкретния брой присъдени точки.

IV. ДЪРЖАВЕН ИЗПИТ ПО ПРАКТИКА НА ПРОФЕСИЯТА/СПЕЦИАЛНОСТТА

1. Указания за съдържанието на практическите задания.

Чрез държавния изпит по практика на специалността се проверяват и оценяват професионалните умения и компетенции на обучаваните, отговарящи на **втора** степен на професионална квалификация.

Изпитът по практика на професията се състои в разработване и защита на бизнес-проект, като индивидуална или групова разработка /до трима обучаеми/.

Темите на проектите и екипите за разработването им се одобряват от директора на съответното училище.

Към разработване на проектите се пристъпва след като всеки обучаван (всеки екип) получи индивидуално практическо задание, изготвено по примера на *Приложение б (Примерно индивидуално практическо задание)* на настоящата програма. В процеса на разработване на проекта обучаваните получават методическа помощ (консултации) от учители, определени от директора на училището.

Бизнес-проектът включва:

Увод – въведение в проблема, мотивация и обосновка на избора.

Маркетинг.

а/ swot анализ;

б/ маркетингово проучване;

в/ статистическа обработка на резултатите от маркетинговото проучване;

г/ разработване на маркетингова стратегия.

Организация на дейността.

а/ избор на правна форма;

б/ избор на организационна структура на управление;

в/ организация на дейността.

Финансова част.

а/ показатели, характеризиращи финансовото състояние на дейността – финансов анализ.

Заклучение, изводи и тенденции.

Бизнес-проектът се предава 30 дни преди защитата на изпитната комисия, утвърдена със заповед на директора на училището.

Продължителността на защитата е до 30 минути.

2. Критерии за оценяване.

Комисията по провеждане и оценяване на изпита по практика разработва критерии и показатели за оценяване. До разработването на Държавното образователно изискване за придобиване квалификация по професията/специалността, може да се ползват посочените в *таблица 1* примерни критерии и показатели. След разработване на Държавното образователно изискване за придобиване квалификация по професията/специалността, критериите и показателите трябва да са в съответствие с посочените в тях изисквания.

таблица 1

№	КРИТЕРИИ	ПОКАЗАТЕЛИ	Максимален брой точки
1.	Изисквания и срокове.	<ul style="list-style-type: none"> - проектът съответства на зададените параметри (брой страници и начин на представяне). - спазен е крайния срок за предаване на проекта (изпълнява задачата в поставения срок). 	5
2.	Качество на изпълнението на проекта.	<ul style="list-style-type: none"> - всяка част от съдържанието на проекта е разработена пълно и съдържа нужните анализи, изводи и др. (съгласно указанията); - теоретичната част е подкрепена с графично представяне на резултатите. 	40
3.	Ефективна презентация на проекта.	<ul style="list-style-type: none"> - добре планирана и структурирана презентация (въведение, изложение, дискусия, заключение); - целесъобразна употреба на средства за презентация; - подготвени материали за презентацията (помощни средства за онагледяване, примери, факти, твърдения, аргументи, сравнения и др.); - представяне на презентатора (говор, зрителен контакт, положение на тялото, движения, начин и стил на изразяване, мимики и жестове). 	10
4.	Защита на проекта.	<ul style="list-style-type: none"> - показва убедителна аргументация и компетентност в изложението; - обосновава резултатите от проучването и направените анализи, изводи, прогнози и др. 	5
5.	<p>Спазване на правилата за здравословни и безопасни условия на труд и опазване на околната среда.</p> <p><i>Забележка: Този критерий няма количествено изражение, а качествено. Ако обучаваният по време на изпита, създава опасна ситуация, застрашаваща собствения му живот или живота на други лица, изпитът се прекратява и на обучавания се поставя оценка слаб (2).</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - правилно избира и използва по безопасен начин необходимите технически средства; - правилно организира работното си място с оглед осигуряване на ергономичност; - разпознава опасни ситуации, които биха могли да възникнат в процеса на работа и спазва предписания за своевременна реакция при работа с технически средства; - описва дейностите по поддръжка на работното място. 	да/не

В колона максимален брой точки са записани точките, които се поставят при пълно, вярно и точно изпълнение на показателите. Непълният отговор се оценява с част от точките за верен и пълен отговор.

V. СИСТЕМА ЗА ОЦЕНЯВАНЕ

Системата за оценяване на изпитната тема и индивидуалното практическо задание е точкова. Максималният брой точки за всяка изпитна тема или индивидуално практическо задание е 60.

Неправилният отговор се оценява с 0 точки. Непълният отговор се оценява като се намалява максималният брой точки, определени за пълен, верен и точен отговор.

Преминаването от точки в цифрова оценка се извършва по следната формула:

Цифрова оценка = общият брой точки от всички критерии : 10

Получената цифрова оценка се изчислява с точност до 0,01.

Оценяването на писмените работи от държавния изпит по теория е в съответствие с чл. 46 от Наредба № 3 за системата на оценяване.

Изпълнението на практическото задание от държавния изпит по практика се оценява в съответствие с чл. 48 от Наредба № 3 за системата на оценяване.

VI. ПРЕПОРЪЧИТЕЛНА ЛИТЕРАТУРА

1. Каменов, К. и др., Човек и организация, Абагар, Велико Търново, 2001.
2. Коцев, Цв. и др., Финанси, Мартилен, София, 2006.
3. Кънев, М., Микроикономика, Мартилен, София, 2007.
4. Кънев, М., Макроикономика, Мартилен, София, 2007.
5. Паунов, М., Организационно поведение, Сиела, София, 1998.
6. Попов, Г., Икономика на предприятието – първа и втора част, Мартилен, София, 2006.
7. Стоянов, Д., Маркетинг в индустрията, София, 2001.
8. Тодоров, К., Предприемачество и мениджмънт, Мартилен, София, 2004.

VII. АВТОРСКИ КОЛЕКТИВ

Дианка Косева – Професионална гимназия по икономика, гр. Шумен
Ирина Илиева – Професионална гимназия по икономика, гр. Шумен

VIII. ПРИЛОЖЕНИЯ

а) Примерен изпитен билет

.....
(пълно наименование на училището/обучаващата институция)

ДЪРЖАВЕН ИЗПИТ ПО ТЕОРИЯ НА ПРОФЕСИЯТА/СПЕЦИАЛНОСТТА ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА ВТОРА СТЕПЕН НА ПРОФЕСИОНАЛНА КВАЛИФИКАЦИЯ

по професия **345040 Сътрудник в бизнес услуги**
специалност **3450401 Бизнес услуги**

Изпитен билет № 2

Изпитна тема: Макроикономически индикатори.

(изписва се точното наименование на темата)

План-тезис:

1. Брутен вътрешен продукт – определение, видове.
2. Брутен национален продукт.
3. Разлика между БВП и БНП.
4. Подходи за измерване на БВП.
5. Други макроикономически индикатори – чист вътрешен продукт, национален доход, личен персонален доход, разполагаем доход.

Приложна задача: Определяне обема на БВП по метода на разходите

Описание на дидактическите материали: Таблица с данни за отделните елементи на БВП по метода на разходите.

Председател на изпитната комисия:.....

(име, фамилия)

(подпис)

Директор/ръководител на обучаващата институция:

(име, фамилия)

(подпис)

(печат на училището/обучаващата институция)

б) Примерно индивидуално практическо задание

.....
(пълно наименование на училището/обучаващата институция)

**ДЪРЖАВЕН ИЗПИТ ПО ПРАКТИКА НА ПРОФЕСИЯТА/СПЕЦИАЛНОСТТА
ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА ВТОРА СТЕПЕН НА ПРОФЕСИОНАЛНА КВАЛИФИКАЦИЯ**

по професия **345040 Сътрудник в бизнес - услуги**
специалност **3450401 Бизнес – услуги**

И н д и в и д у а л н о п р а к т и ч е с к о з а д а н и е № 1

На ученика/обучавания.....
(трите имена на ученика/обучавания)

от клас/курс,
начална дата на изпита:г. начален час:.....
крайна дата на изпита:г. час на приключване на изпита:

1. Да се разработи бизнес-проект в сферата на производството на определен продукт.
(вписва се темата на изпитното задание)

2. Указания (инструкции/ изисквания) за изпълнение на практическото задание:
Бизнес-проектът да включва:

Увод – въведение в проблема – за какво е предназначен бизнес-проектът, мотивация и обосновка на избора – какво налага осъществяването на идеята, какви продукти ще се произвеждат, какви са ползите за купувачите, какви продажби и финансови резултати се очакват от реализацията на проекта. Посочва се размерът на инвестицията и евентуалните източници за финансирането ѝ. Дава се информация за фирмата – име, адрес, телефон и факс. Юридическо състояние на фирмата и форма на собственост, година на регистрация. Посочват се производствените възможности и финансовото състояние.

Маркетинг – Описват се продуктите и услугите, които ще се произвеждат и продават. Извършва се анализ на силните и слаби страни на фирмата на възможностите и заплахите на околната среда. Анализира се пазара, потребителите и конкурентите. Извършва се маркетингово проучване и сегментиране на пазара. Определя се и целевия пазар. Разработва се маркетингова стратегия.

Организация на дейността – Посочва се правната форма на бизнеса и как е разпределен капитала. Кой ще управлява вложените средства в проекта. Посочват се имената на ръководителите и се дават доказателства за техните знания, опит и качества – какво образование имат, къде са работили и какъв успех са постигнали. Посочва се организационна структура на управление. Дава се информация за персонала и необходимата работна ръка. Посочват се основните машини и съоръжения, както и необходимите суровини и материали. Описва се накратко производствения процес. Посочва се начинът, по който продуктите ще достигнат до потребителите.

Финансова част – Дава се информация за финансовото състояние на фирмата. Изчисляват се показатели за рентабилност, ликвидност, платежеспособност и др. Правят се прогнози за резултатите от реализацията на проекта и разчети за финансовата ефективност на проекта. Изготвя се финансов план.

Заклучение, изводи и тенденции – посочват се ползите от реализацията на проекта и се посочват основните източници на риск във връзка с реализацията му.

Бизнес-проектът: да се разработи на компютър и представи на листа формат А4. Шрифт Times New Roman 14 и междуредие 1.5 .

УЧЕНИК/ОБУЧАВАН:
(име, фамилия) (подпис)

Председател на изпитната комисия:
(име, фамилия) (подпис)

Директор/ръководител на обучаващата институция:
(име, фамилия) (подпис)
(печат на училището/обучаващата институция)